

План практичного заняття № 1

Тема: Психологія як наука. Предмет, методи та завдання.

Мета: розкрити особливості розвитку психології як науки, причини складності визначення предмету психології, еволюцію психологічної науки від форм філософського знання до практичного у сучасних умовах.

Навчальна: сформувати обізнаність про основні аспекти історичного розвитку, виникнення та формування психології; її базові складові.

Виховна: розкрити шляхи до самовдосконалення

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.

2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,

3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

Психологія це наука, яка вивчає факти, закономірності й механізми психіки. Вона також вивчає процеси активного відображення людиною об'єктивної дійсності в формі відчуттів, сприймань, мислення, почуттів та інших процесів явищ психіки. Іншими словами психологію можна визначити як науку про закономірності й функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності.

Суб'єктивний характер психічного відображення, яке в процесі діяльності постійно поглиблюється, розвивається та удосконалюється.

Творіння самого себе відбивається у розвитку душевних і духовних потенцій, а також в усунуванні різних форм відчуження.

Основні принципи психологічної науки представляють собою фундамент загальної психології.

2. Повідомлення теми, мети заняття

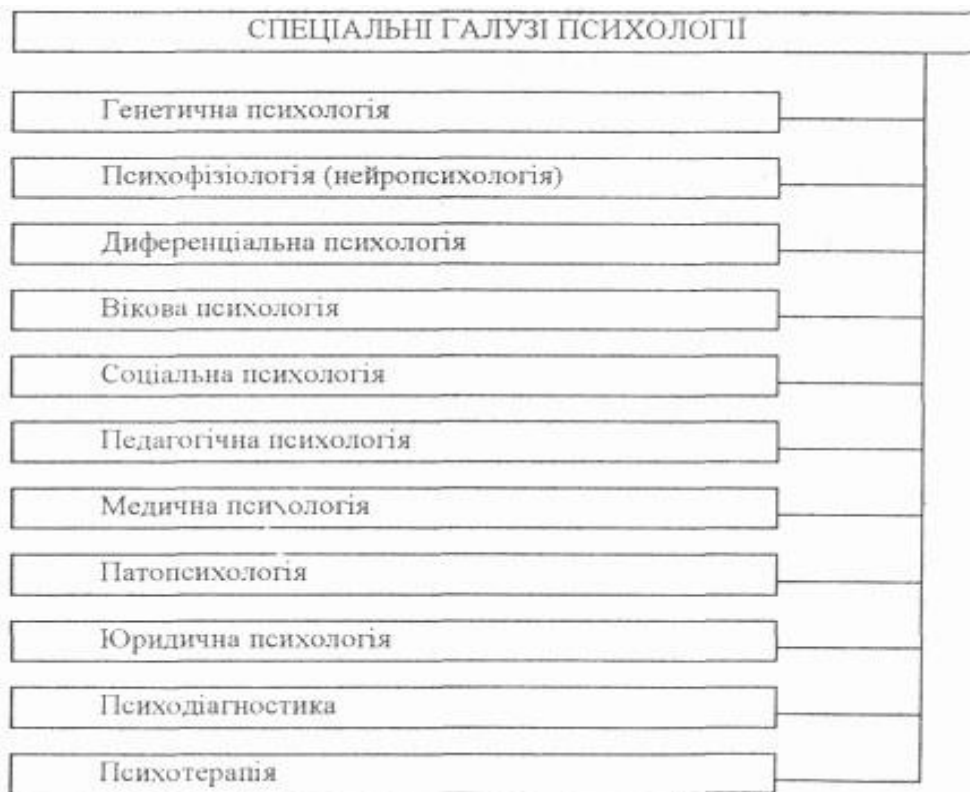
Тема практичного заняття: Психологія як наука. Предмет, методи та завдання. Мета заняття з даної теми: розкрити особливості розвитку психології як науки, причини складності визначення предмету психології, еволюцію психологічної науки від форм філософського знання до практичного у сучасних умовах. При підготовці до практичного заняття необхідно оволодіти змістом таких понять, як: психологія, психіка, психологічна школа, психологічний напрямок (напрямок), матеріальний субстрат психіки, пізнавальна функція, відображувальна та регулятивна функція. Важливо встановити, чому ми вважаємо початком виникнення психології - час створення експериментальної психології, розтлумачити, коли наука починає називатися власне наукою.

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

Слово "психологія" походить від двох грецьких слів: "psyche" - душа, "logos" - наука, вчення, тобто – "наука про душу". Психологія – це наука про закономірності функціонування і розвитку психіки, що вивчає внутрішню структуру і процеси, знання яких необхідне для пояснення поведінки і психологічних особливостей людини і груп людей. У дослідженнях Л.С.Виготського, Б.Г.Ананьєва, С.Л.Рубінштейна, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, С.Д.Максименка, К.К.Платонова, М.Г.Ярошевського були закладені методологічні основи сучасної наукової психо

логії.

Узагальнюючиметодологічніздобуткицихдослідників, можнавиділитиосновніпроблеми і принципипсихології.

1. Психологія як наука і система знань про закономірності, механізми, психічні факти і явища в житті людини.
2. Предмет загальної психології як найскладніша сфера життєдіяльності людини.
3. Методи психологічної науки.
4. Основні завдання та принципи психологічної науки.
5. Місце психології в системі наук.
6. Основні галузі психологічної науки.

Основні принципи психології:

1. Детермінізм – психіка визначається способом життя і змінюється під впливом зовнішніх умов.
2. Єдність свідомості і діяльності – свідомість створює внутрішній план діяльності людини.
3. Розвиток – безперервний розвиток як процес і результат діяльності.
4. Особистісний підхід – індивідуальний підхід до особи, її індивідуальних властивостей.
5. Об'єктивність – відповідність реальній дійсності (неупередженість пізнання).
6. Науковість – система категорій, закономірностей, методологій.

Завдання психології:

- виявлення особливостей індивідуальних якостей, закономірностей та шляхів формування особистості в сучасних умовах;
- вивчення впливу діяльності на психіку людини, міжособистісні та міжгрупові взаємини;
- дослідження психологічних умов професійної діяльності;
- визначення психологічних засобів впливу на особистість, колектив;
- встановлення закономірностей динаміки працездатності;
- визначення заходів та засобів психологічного забезпечення професійної діяльності;
- визначення інформативних методів діагностики та психокорекції;
- вивчення закономірностей психологічної підготовки.

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

забезпечувати залучення особистості до пізнавальної діяльності, стимулювати розумову активність.

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

- діагностика особистості: інтроверсія, амбоверсія, екстраверсія;
- діагностична типологія особистості;
- діагностика самооцінювання особистості;
- діагностика рівня домагань;
- інтерпретація результатів дослідження;
- розв'язування ситуаційних задач.

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПІ спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

Завдання 1: Дати визначення основним психологічним поняттям, які подані в даній темі; записати предмет, методи, завдання та основні принципи загальної психології; визначити основні механізми психіки, їх значення, функції та форми.

Завдання 2: Обґрунтовувати основні принципи загальної психології, її зв'язок з іншими науками в системі наук про людину; записати етапи розвитку свідомості в культурно-історичному процесі.

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Наприкінці заняття здобувачі освіти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно психології як науки.

9. Підведення підсумків заняття

Тестові завдання з теми:

1. Психологія з давньогрецької мови перекладається як наука про:

- 1)розум;
- 2)свідомість;
- 3)психіку;
- 4)душу;
- 5)поведінку.

2. Психологія – це наука, яка вивчає:

- 1)особливості, закономірності побудови та розвитку психіки, функціонування її механізмів;
- 2)особистість з її переконаннями та життєвими установками;
- 3)загальні закони розвитку природи, людського суспільства, мислення, всієї духовної культури;
- 4)закономірності виникнення, розвитку і функціонування свідомості, сутність та функції діяльності й поведінки;
- 5)ставлення людей один до одного, уявлення людей про надприродне.

3. Знайдіть галузь, яка відноситься до теоретичної психології:

- 1)психологія творчості;
- 2)вікова психологія;
- 3)психологія здоров'я;
- 4)психологія «штучного інтелекту»;
- 5)експериментальна психологія.

4. Головним методом психологічного пізнання вважається:

- 1)самопостереження;
- 2)експеримент;
- 3)спостереження;
- 4)бесіда;
- 5)трудоий метод.

5. Спостереження, самопостереження, експериментальні і психодіагностичні методи (тести, анкети, опитувальники, соціометрія, референтометрія, інтерв'ю, бесіда); аналіз продуктів діяльності - це:

- 1)організаційні методи;
- 2)емпіричні методи;
- 3)методи обробки даних;
- 4)інтерпретаційні методи.

Задача 1.

Історія психології засвідчує поступальний характер становлення цієї науки, який полягає у переході від міфологічного до філософського і далі – до наукового етапу. На першому етапі психіка виступала предметом колективних уявлень людини; на другому – психологічних теорій, створених у рамках певних філософських систем; на третьому – психологічних досліджень. Такий перехід був досить тривалим, адже як самостійна наука психологія утвердилася лише наприкінці ХІХ ст.

У чому причина історичного поступу психології? Чому так пізно психологія виокремилася у самостійну науку?

Задача 2.

Науковий етап історії психології характеризується співіснуванням значної кількості напрямів психології. Фактично вона перебуває в стані "багатьох психологій", кожна з яких являє собою окрему галузь знань зі своєю проблематикою, методами дослідження, власною психологічною практикою.

Про що свідчить це явище? Чи буде колись "єдина психологія"?

Задача 3.

Уявіть, що до Вас звертається допитливий учень: "На мою думку, на тлі інших наук психологія виглядає досить дивно. Зрозуміло, що вона прагне вивчати об'єктивні закони, яким підкоряються психічні явища. Інакше кажучи, вона досліджує те, що існує поза суб'єктом і незалежно від нього. Але не можна не бачити, що носієм психічних явищ усе-таки виступає окремий суб'єкт. Саме тому психічні явища є суб'єктивними, тобто такими, які протиставляються об'єктивним. Отже, виникає парадоксальна ситуація: психологія прагне підвести об'єктивну базу під те, що за своєю суттю є суб'єктивним.

Що ж насправді вивчає психологія?" Що Ви відповісте цьому учневі?

Задача 4.

Філософський етап історії психології закономірно змінився етапом наукової психології. Якщо перший характеризувався пробами проникнути в сутність психіки тільки теоретичним, неекспериментальним шляхом, то другий 30 – спробами побудувати психологію за зразками природничих наук, спираючись на спостереження, експеримент, статистичну обробку даних. Чи звільнило це психологію від впливу філософії? Чи потребує вона такого впливу?

Задача 5.

Упродовж значного періоду своєї історії психологія розглядала психіку як замкнене у собі явище. Зрештою, такий підхід почав гальмувати подальший розвиток науки, тому потрібні були тривалі пошуки в галузі методології психології, щоб подолати його.

З яким пояснювальним принципом психології пов'язані ці пошуки? Що він дає психології?

10. Завдання для самостійної роботи

1. Як змінювався предмет психології в періоди становлення науки.
2. Яка особливість предмету психології.
3. Чим відрізняється життєва (побутова) психологія від наукової.
4. Чи існує матеріальний субстрат психіки.
5. В чому ви вбачаєте значення психології для педагогів.
6. Які основні принципи та методи психології .

План практичного заняття № 2

Тема: Темперамент. Характер. Здібності

Мета: уточнити та поглибити знання студентів про психологічні особливості темпераменту людини; вправлятись у виявленні типів темпераменту людей за описом під час розв'язання конкретних ситуацій; вчитись складати практичні рекомендації щодо спілкування з представниками різних типів темпераменту. Формувати психологічну компетенцію, професійну компетентність.

Навчальна: визначати тип темпераменту в конкретних ситуаціях; моделювати ситуації, у яких демонструються типи темпераменту; розробляти психологічні рекомендації що до спілкування з людьми різних за типами темпераменту.

Виховна: розкрити шляхи до самовдосконалення

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

мультимедійна дошка, слайдові презентації, відеоролики до теми.

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

2. Повідомлення теми, мети заняття

1. Поняття про характер.
2. Типологія характеру.
3. Структура характеру.
4. Основні риси типового характеру.
5. Природа характеру та його формування.
6. Поняття про здібності.
7. Структура здібностей.
8. Відмінності у здібностях та їх природа.
9. Роль характеру і здібностей у професійній діяльності.

Поняття „характер” в психологічній науці стоїть поряд з поняттям „темперамент”, вони тісно пов’язані, але не тотожні. Так, під поняттям „характер” розуміють сукупність стійких індивідуальних особливостей, які складаються і проявляються в діяльності й спілкуванні, обумовлюючи типові для індивіда способи поведінки.

Важлива різниця поміж темпераментом і характером полягає в тому, що у характері особистість розвивається зі сторони її змісту, а в темпераменті – зі сторони своїх динамічних проявів. Характер виникає і формується у суспільстві, при цьому в характері кожної людини проявляються типові риси суспільства.

Спроба побудови типології характерів була в центрі уваги протягом всієї історії психології. Перші спроби пов’язані з іменами Ростана (1824) і Сіго (1914), які виділили дігестивний, мускульний та церебральний конституційні типи.

Однією з найбільш відомих є типологія німецького психіатра й психолога Е.Кречмера. Пізніше аналогічну спробу здійснив американський колега У.Шелдон, а у наші дні Е.Фром, К.Леонгард, А.Є.Личко.

Характер є сплавом вродженого та набутого, де під вродженим розуміють тип нервової системи, а під набутим – системи тимчасових зв’язків.

Загальні ідеї, які були покладені в основу типології характерів:

1. Характер людини формується досить рано в онтогенезі і протягом життя проявляє себе як більш або менш стійкий;

2. Поєднання особистісних рис, які входять в характер людини, не є випадковими. Вони утворюють чітко відмінні типи, які дозволяють виявляти будувати типологію характерів;

3. Більшість людей у відповідності з цією типологією може бути розділена на групи.

Компоненти структури характеру: темперамент (його природна основа), почуття, воля, інтелект, потреби й інтереси, переконання;

Розрізняють риси характеру (позитивні або негативні), які виражають різне ставлення людини до дійсності.

Типи акцентуації характеру, яка є крайнім варіантом норми, результатом підсилення його окремих рис.

В психології протягом тривалого періоду ведуться суперечки про генез здібностей. Історія розвитку проблеми здібностей відображені в дослідженнях та поглядах Платона, Х. Уарте, Ф. Бекона, Т. Гоббса, Д. Локка, Ф. Гальтона, В. Штерна, А. Біне, Кетелла, Спірмена, Айзенка, Б. М. Теплов.

Термін „здібності” широко використовується в психології, але в літературі дається неоднозначне визначення цього поняття. Найбільш поширеним і точним є поняття про здібності як про індивідуально-психологічні особливості людини, які незводяться до знань, вмінь та навичок, але забезпечують їх швидке набування, закріплення й ефективне використання на практиці.

Дослідженнями встановлено, що здібності – прижиттєве утворення, їх розвиток здійснюється в процесі індивідуального життя, при цьому середовище й виховання активно їх формують.

Вивчення здібностей сьогодні ведеться з різних сторін:

1. В загально-психологічному плані виявляється їх суспільно-історична сутність.
2. Вивчається їх розвиток у конкретних видах діяльності.
3. Вивчаються загальні механізми формування здібностей.

Здібності характеризуються такими параметрами, як швидкість, глибина, легкість й міцність дії процесу оволодіння знаннями, вміннями і навичками.

Рівні здібностей (репродуктивний і творчий);

Загальна структура здібностей.

Проблеми вродженого та набутого.

Співвідношення задатків та здібностей.

Задатки це морфологічні й функціональні особливості будови мозку, органів почуття і руху, які є природною передумовою розвитку здібностей, тобто висхідним моментом. Задатки самі по собі ще ні на що не спрямовані.

Задатки впливають (але не є вирішальними) на процес формування і розвиток здібностей та обумовлюють різні шляхи формування здібностей, впливають на рівень досягнення та швидкість їх розвитку.

Вроджена норма мозку і органів відчуттів забезпечує прояв загальних здібностей в психіці індивіда в онтогенезі.

Спостерігаючи за поведінкою людей, ви помічали, як вони працюють, навчаються, реагують на зовнішні впливи, як переживають радощі і прикрощі. Одні жваві, поривчасті, інші – спокійні, повільні. Все це обумовлено типами темпераменту особистості.

Як ви гадаєте, де вам знадобляться знання з даної теми? Як ви зможете застосувати їх у своїй майбутній професійній діяльності?

А тепер пригадаємо основні теоретичні поняття нашої теми. Наша психологічна розминка пройде у вигляді розв'язання тестових завдань.

Перегляд відеоролика «Типи темпераменту». Записати, які типи представлені у відео.

- Пропоную до вашої уваги відеоролик «Типи темпераменту». Перегляньте його уважно і помітьте, які типи темпераменту проявляються у кожній конкретній ситуації.
- *У давні часи в одному королівстві жило 4 лицарі. Звали їх Холерик, Сангвінік, Флегматик і Меланхолік. Усі вони були озброєні, їздили на чудових конях, але були дуже різними.*
- **Холерик** жодної хвилини не міг посидіти спокійно. Він гасав цілий день на коні, голосно кричав, розганяв усіх розбійників навкруги. Тільки - но він дізнавався, що десь з'явився дракон, одразу ж мчав туди, щоб перемогти його. Але якщо йому одразу ж не вдавалося побороти дракона, то поєдинок для нього ставав уже не цікавим. Він тут же пригадував, що хотів зробити щось інше, наприклад, упіймати жар-птицю. Залишав дракона і їхав шукати її або інших пригод.
- **Сангвінік** теж робив усе швидко і весело. Якщо він вирішив побудувати собі новий замок, то працював, старався і не переставав працювати, поки не закінчить роботу. Він не відмовлявся і посміявся, і піти з друзями на полювання. І хоча битися не любив, але якщо забіяка Холерик викликав його на битву, то міг постояти за себе.
- **Лицар Флегматик**, навпаки, усе робив повільно. Будуючи свій замок, він тижнями думав, як поставити башту. Захоплений своєю роботою, він навіть не помічав драконів, які гуляли просто коло мурів його замку. А коли нарешті помічав, то так довго і ретельно готувався до битви, що дракони без особливих зусиль встигали заховатися.
- **Меланхолік** був найбільш тихий і сумний. Він завжди всього боявся. Якщо розбійники оточували його замок, кричали й насміхалися з нього, то він одразу починав плакати. Він лякався драконів, що пролітали, і

любив сидіти на лавочці, у тиші свого парку. А коли він будував замок, то слухняно виконував поради інших лицарів.

- У короля, якому служили ці лицарі, була прекрасна донечка. Сталося так, що вони всі покохали її. Зібралися вони всі разом порадитися, і вирішили відправитися до короля, попросити його віддати дочку заміж за одного з них. Нехай вона сама вибере найбільш гідного і кращого.

Під'їжджаючи до королівського палацу, вони побачили, що страшний велетень-людоджер стоїть біля воріт із величезною довбнею і нікого до принцеси не пускає.

- **Холерик**, не замислюючись, кинувся у бій з велетнем. Той змахнув довбнею і Холерик вилетів із сідла, покотившись по землі. Лицар одразу ж підвівся і, розмахуючи обламаним мечем, почав кричати, що велетень поводить нечесно, що у нього довбня, а не меч, і взагалі вони в різних вагових категоріях.
- Побачивши це, **Меланхолік** схлипнув і промовив: «Ось, завжди так! Ну чому мені так не щастить». Повернув коня і вирушив додому.
- А **Сангвінік** відразу ж зрозумів, що велетня йому не подолати. Він лісом об'їхав палац, закинув мотузку на стіну з іншого боку і, наспівуючи пісеньку, поліз на башту до принцеси. Але мотузка обірвалася і Сангвінік упав. Потім він підвівся, потер побиті коліна, усміхнувся й вирішив побудувати повітряну кулю, щоб перелетіти на ній через високий мур королівського палацу.

Принцеса зі своєї башти спостерігала, що робили всі її кавалери. І всі вони розчарували її: адже Холерик хоч і був хоробрий, та тільки кричав, а не шукав виходу із цієї ситуації; Флегматик не дуже поспішав до своєї коханої; Сангвінік хитрував і не бажав вступати в бій зі страшним велетнем-людоджером; Меланхолік – той взагалі злякався і розгубився.

Минуло кілька днів і знову всі лицарі з'явилися біля воріт палацу.

Холерик прийшов першим на чолі великого озброєного загону. За цей час він обскакав усе королівство і зібрав найсильніших лицарів на битву з велетнем. Принцесі сподобалась невгамовність Холерика.

Раптом вона побачила, що до палацу летить повітряна куля, у кошику якої сидить **Сангвінік** й усміхається. Принцеса була у захваті від його кмітливості.

Цієї ж хвилини у вікно башти залетів поштовий голуб. До його шийки стрічкою було прив'язане послання. Це була балада про любов, яку склав Меланхолік. Принцеса була розчулена цими віршами, вони їй дуже сподобались.

Раптом на дорозі загуркотіли важкі вози. Це повільний Флегматик віз щедрі дарунки прекрасній принцесі. І він теж їй сподобався своєю стриманістю і діловитістю.

Четверо лицарів вишикувалися перед королем і попросили руки принцеси.

- *Спочатку я була розчарована вами, - сказала принцеса. – А тепер я в захваті від вас. У темпераменті кожного з вас я побачила чудові риси.*
- А тепер поглянемо як представила кожна група свій тип темпераменту.
- Аналіз роботи студентів.

У нас є ще одне диференційоване домашнє завдання – пошукового характеру – серед даних підгруп є студенти, які змоделювали можливі ситуації, у своїй майбутній професійній діяльності, у яких демонструються прояви сангвінічного, холеричного, флегматичного, меланхолічного типів темпераменту.

Додаткове завдання пошукового характеру. Навести 3 приклади з художньої літератури, які демонструють властивості темпераменту.

- **Практичне завдання. Визначення позитивних і негативних сторін типів темпераменту** (об'єднатися у 2 підгрупи, кожна отримає по 2 типи темпераменту).

Холеричний темперамент

Позитивні сторони

Енергійність,
пристрасність,
цілеспрямованість.

Негативні сторони

захопленість, Запальність,
рухливість, нестриманість,
агресивність,
нетерплячість,
конфліктність.

Сангвінічний темперамент

Позитивні сторони

Життєрадісність,
чуйність, товариськість.

Негативні сторони

захопленість, Схильність до зарозумілості, легковажність,
поверховість, над товариськість,
ненадійність.

Меланхолічний темперамент

Позитивні сторони

Негативні сторони

Висока чутливість, м'якість, Низька працездатність, недовірливість, людяність, доброзичливість, здатність вразливість, замкненість, до емпатії. сором'язливість.

Флегматичний темперамент

Позитивні сторони

Стійкість, постійність, терплячість, самовладання, надійність.

Негативні сторони

Повільність, байдужість, товстошкірість, сухість.

Практичне завдання. Розв'язання психологічних ситуацій. Робота у підгрупах.

- А зараз ви об'єднаєтесь у 4 підгрупи (за кольорами) кожній з яких буде запропонована психологічна ситуація. На виконання 10 хвилин.

Ситуація № 1.

- Ніні, учениці восьмого класу, важко розбиратися з клопотами життя у школі-інтернаті. Під впливом невдач вона швидко «опускає руки». Ніна добре співає й танцює, і тому прагне брати участь у концертах художньої самодіяльності. На репетиціях, коли щось не виходить, у неї різко змінюється настрій, і тоді вона може навіть розплакатися і розкиснути. Ніна досить недовірлива і досить болюче переживає несправедливість. У такі хвилини вона заглиблюється в себе, замикається в колі своїх переживань, покарання переживає дуже складно.

Ситуація № 2.

- Слюсар А. А. працює на заводі вісім років. Завжди спокійний, тихий, непомітний, він тривалий час не привертав до себе уваги як організатор. Після неодноразового успішного виконання невеликих організаторських задач був висунутий в бригадири. В організаційній роботі неспішний, мовчазний, більше показує, ніж розказує і доводить, справою навчає, прикладом виховує, усе робить повільно, але ґрунтовно. Про нього говорять, що робить повільно, але переробляти після нього не доводиться. Спокійна діловитість та емоційна врівноваженість вирізняють А.А. як бригадира.

- **Ситуація № 3.**

- У дитинстві Віталій був виключно діяльною і невтомлюваною дитиною. Також він вирізнявся розумовою працездатністю. Протягом навчального дня він з повною увагою і напруженням працював на всіх уроках, не проявляючи ознак в'ялості або зниження активності. Хлопчик ніколи не боявся незнайомих людей, поводити себе серед них повільно і невимушено. Смілива, небоязка поведінка в різноманітних обставинах і пов'язане із цим почуття впевненості властиві Віталію. Невдачі в навчанні не пригнічують хлопчика. Низька оцінка не позбавляє його бадьорості і віри у власні сили.

Ситуація № 4.

- Іра Н., 8 років. Дівчинка жвава, життєрадісна, кокетлива, любить поговорити; добра, але заздрісна, намагається бути помітною в колективі, заслужити похвалу. Товариська, енергійна. Іра цікавиться усім, але її інтереси не стійкі, вона швидко втрачає зацікавленість. Багато уваги приділяє своїй зовнішності: годинами може сидіти перед дзеркалом, змінювати зачіски, перев'язувати стрічки, уплітаючи у волосся квіти. Дівчинка в колективі активна, але якщо їй доводиться у загальній діяльності підпорядковуватися комусь з товаришів, вона втрачає будь-який інтерес до справи, стає до всього байдужою.

Визначте спосіб реагування людей різних типів темпераментів на запропоновану ситуацію: трамвай наїхав на жінку, яка переходила рейки і наніс їй тяжких ушкоджень.

Ситуація № 5.

- «Це була жахлива картина - пролунав роздираючий душу зойк, ринула кров. Мені почувся навіть хрускіт кісток, що ламалися. Ця картина стоїть у мене перед очима, переслідує мене, хвилює і тривожить» (Меланхолік).
- «При мені вагон розчавив нещасну жінку. Ось людська доля: може вона поспішала до коханого чоловіка, до улюблених діток, під сімейний дах...А може не все так погано, може вона залишилась живою і лише поранена... Треба сподіватись на краще!» (Сангвінік).
- «Розчавили жінку! Я давно казав, що міська управа недбало ставиться до виконання власних обов'язків: чи можна доручати управління

трамваєм таким вагоноводам, які не вміють вчасно дзвонити і попереджати неухважного або глухого перехожого. І ось результат. Судити потрібно за ці недогляди й суворо судити!» (Холерик).

- «Їхав я в кареті бачу стоїть трамвай, біля нього натовп, щось дивляться, я піднявся і бачу: лежить якась жінка поперек рейок, ймовірно, наїхали і розчавили. Я сів на своє місце і сказав візнику: «Пішов швидше» (Флегматик).

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

9. Підведення підсумків заняття

Завдання 1: Дати визначення основним психологічним поняттям, які подані в даній темі; знати основні теорії стосовно співвідношення темпераменту і характеру, основні риси типового характеру, чітко розрізняти поняття „задатки” та „здібності”, надавати психологічну характеристику загальним здібностям, розуміти співвідношення між вродженим та набутиим.

Завдання 2: Виділити основні та другорядні риси характеру, навести приклади щодо формування характеру, диференціювати задатки та здібності, характеризувати взаємозв'язок здібностей з іншими властивостями особистості.

Завдання 3: Самостійно опрацювати питання та надати відповідь:

Охарактеризуйте поняття „вчинок”, „звичка”, „характер”.

Чим відрізняються поняття „темперамент” і „характер”. Що є первинним?

В чому полягає значення характеру?

Охарактеризуйте виразні ознаки характеру.

Охарактеризуйте взаємозв'язок між характером та розвитком здібностей.

Чим відрізняються здібності від задатків. Що є первинним?

В чому полягають психолого – педагогічні аспекти здібностей.

Охарактеризуйте взаємозв'язок здібностей з іншими властивостями особистості.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 3

Тема: Відчуття та сприймання. Мислення і пам'ять. Емоції та почуття. Воля.

Мета: _ уточнити та поглибити знання студентів про психологічні особливості темпераменту людини; вправлятись у виявленні типів темпераменту людей за описом під час розв'язання конкретних ситуацій; вчитись складати практичні рекомендації щодо спілкування з представниками різних типів темпераменту. Формувати психологічну компетенцію, професійну компетентність.

Навчальна: визначати тип темпераменту в конкретних ситуаціях; моделювати ситуації, у яких демонструються типи темпераменту; розробляти психологічні рекомендації що до спілкування з людьми різних за типами темпераменту.

Виховна: розкрити шляхи до самовдосконалення

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

мультимедійна дошка, слайдові презентації, відеоролики до теми.

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Структура заняття

1. Організаційна частина заняття

1. Відчуття та сприймання (Чуттєве пізнання)

- Відчуття — це відображення в мозку окремих властивостей предметів (колір, звук, тепло), що безпосередньо діють на органи чуття.
- Сприймання — це цілісне відображення предметів та явищ. Воно включає такі властивості:
  - *Предметність* (об’єкт сприймається як реальне тіло);
  - *Цілісність* (образ складається з частин);
  - *Константність* (сталість образу при зміні умов);
  - *Осмисленість* (розуміння того, що ми бачимо).

2. Мислення і пам’ять (Раціональне пізнання)

- Мислення — процес опосередкованого та узагальненого пізнання дійсності. Основні операції: *аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення*.

- Пам'ять — процес запам'ятовування, збереження, відтворення та забування досвіду. Види пам'яті: за часом (короткочасна, довгочасна), за характером цілі (довільна, мимовільна).

3. Емоції та почуття

- Емоції — це безпосереднє переживання людиною свого ставлення до предметів (страх, радість). Вони ситуативні.
- Почуття — стійке, тривале емоційне ставлення (любов до професії, патріотизм).
- Специфічні стани: Афект (вибух), Стрес (напруга), Фрустрація (розчарування через перешкоду).

4. Воля

Воля — це здатність людини свідомо керувати своєю поведінкою та діяльністю, долаючи перешкоди.

- Структура вольової дії: Виникнення мети -> Боротьба мотивів -> Прийняття рішення -> Виконання.

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Завдання 1. Кейс «Свідок події» (Сприймання та Пам'ять)

Ситуація: Двоє людей стали свідками ДТП. Один був водієм із 20-річним стажем, інший — пішоходом, який ніколи не керував авто.

- Питання: Чи однаково вони сприймуть подію? Яка властивість сприймання тут спрацює (апперцепція — залежність від досвіду)? Чия пам'ять збереже більше технічних деталей?

Завдання 2. Вправа на логічне мислення

Визначте, яка мисленнева операція описується:

1. Лікар вивчає окремі симптоми хворого, щоб встановити діагноз. (____)
2. Дитина збирає конструктор Lego в одну модель. (____)
3. Студент групує всі рослини за класами. (____)

Завдання 3. Аналіз емоційних станів

Класифікуйте стан людини:

- Раптовий спалах гніву, при якому людина кидає предмети. (____)
- Тривале пригнічення через невдачу на іспиті. (____)
- Постійне захоплення своєю справою, що триває роками. (____)

Завдання 4. Робота з вольовими якостями

Складіть таблицю «Мої вольові якості». Оцініть за 5-бальною шкалою: |
Якість | Самооцінка (1-5) | Приклад ситуації, де вона виявилася ||
Наполегливість ||| | Рішучість ||| | Витримка |||

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

1. Відображення окремих властивостей предметів при їхній безпосередній дії на органи чуття — це: а) Сприймання; б) Відчуття; в) Уява.

2. Мінімальна сила подразника, що викликає ледь помітне відчуття, називається: а) Верхній поріг; б) Поріг розрізнення; в) Нижній абсолютний поріг.

3. Властивість сприймання, що полягає у стабільності образу при зміні умов (освітлення, відстані): а) Константність; б) Цілісність; в) Вибірковість.

4. Залежність сприймання від попереднього досвіду та професії людини — це: а) Адаптація; б) Апперцепція; в) Синестезія.

5. Вид пам'яті, що зберігає інформацію на частки секунди (до 0.5 сек): а) Оперативна; б) Сенсорна; в) Короткочасна.

- 6. Яка пам'ять краще розвинена у людей, що запам'ятовують логіку та зміст, а не слова? а) Механічна; б) Словесно-логічна; в) Епізодична.**
- 7. Процес пам'яті, що полягає у виключенні з пам'яті непотрібної або травмуючої інформації: а) Відтворення; б) Забування; в) Збереження.**
- 8. Розчленування цілого на частини в процесі мислення — це: а) Аналіз; б) Синтез; в) Порівняння.**
- 9. Об'єднання предметів за їхніми спільними ознаками — це: а) Абстрагування; б) Узагальнення; в) Конкретизація.**
- 10. Форма мислення, у якій з двох і більше суджень робиться висновок: а) Поняття; б) Умовивід; в) Аналогія.**
- 11. Який тип мислення характерний для архітектора під час створення проекту будинку? а) Наочно-дієве; б) Наочно-образне; в) Абстрактне.**
- 12. Короткочасний, бурхливий емоційний стан із втратою самоконтролю: а) Настрій; б) Афект; в) Пристрасть.**
- 13. Стан душевного піднесення, задоволення, який є неадекватним реальним обставинам: а) Фрустрація; б) Ейфорія; в) Стрес.**
- 14. Стійке, тривале, глибоке емоційне ставлення до об'єкта (наприклад, любов): а) Почуття; б) Емоція; в) Настрій.**
- 15. Стан психологічного напруження при зіткненні з непереборною перешкодою: а) Апатія; б) Фрустрація; в) Депресія.**
- 16. Здатність людини свідомо керувати своєю поведінкою — це: а) Емоції; б) Темперамент; в) Воля.**
- 17. Етап вольового акту, на якому відбувається вибір між різними бажаннями: а) Боротьба мотивів; б) Постановка мети; в) Виконання.**
- 18. Вольова якість, що виражається у здатності швидко приймати рішення: а) Наполегливість; б) Рішучість; в) Витримка.**
- 19. Здатність людини стримувати небажані пориви та емоції: а) Самовладання (витримка); б) Ініціативність; в) Самостійність.**
- 20. Як називається перехід від загального правила до конкретного факту в мисленні? а) Індукція; б) Дедукція; в) Абстракція.**

9. Підведення підсумків заняття

- Кейс "Помилка свідка": Свідок злочину стверджує, що бачив пістолет у руках нападника. Пізніше з'ясувалося, що це був мобільний телефон. Яка властивість сприймання спрацювала? (Підказка: Осмисленість/Апперцепція).

- **Кейс "Стрес на іспиті":** Студент добре знав матеріал, але на іспиті через хвилювання "забув усе". Після виходу з аудиторії знання миттєво повернулися. Який емоційний стан заблокував пам'ять?
- **Кейс "Вольове рішення":** Спортсмен відчуває сильний біль у нозі, але продовжує бігти до фінішу. Опишіть структуру цієї вольової дії (Мета — Боротьба мотивів — Зусилля).

10. Завдання для самостійної роботи

Ключі до тесту (для викладача): 1-б, 2-в, 3-а, 4-б, 5-б, 6-б, 7-б, 8-а, 9-б, 10-б, 11-б, 12-б, 13-б, 14-а, 15-б, 16-в, 17-а, 18-б, 19-а, 20-б.

План практичного заняття № 4

Тема: Мова. Мовлення. Спілкування. Мистецтво спілкування.

Мета заняття:

- Навчальна: розкрити зміст понять «мова» та «мовлення», вивчити функції спілкування та його структуру (комунікативна, інтерактивна, перцептивна сторони).
- Розвивальна: розвивати навички ефективної комунікації, вміння розрізняти вербальні та невербальні засоби спілкування, вдосконалювати культуру мовлення.
- Виховна: формувати повагу до співрозмовника, етичні норми професійного спілкування та психологічну готовність до вирішення конфліктних ситуацій.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Мова та мовлення

- **Мова** — це система знаків (слів, граматичних правил), яка слугує засобом спілкування та пізнання. Вона є суспільним надбанням.
- **Мовлення** — це процес використання мови конкретною людиною. Воно є індивідуальним.
  - *Види мовлення:* Зовнішнє (усне, письмове) та внутрішнє («мовлення про себе»).

2. Структура спілкування

Спілкування складається з трьох взаємопов'язаних сторін:

1. **Комунікативна** — обмін інформацією (повідомлення).
2. **Інтерактивна** — організація взаємодії та спільної діяльності (дії).
3. **Перцептивна** — процес сприймання та розуміння людьми одне одного (враження).

3. Мистецтво спілкування (Бар'єри та Невербаліка)

- **Невербальні засоби:** міміка, жести, пантоміміка, інтонація, погляд.
- **Бар'єри спілкування:** психологічні (антипатія), фонетичні (незрозуміле мовлення), семантичні (різне розуміння значень слів).

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Вправа 1. «Перефразування» (Мистецтво слухати)

Завдання: Студенти розбиваються на пари. Один розповідає історію (2 хв), інший повинен уважно вислухати і почати відповідь фразою: «Якщо я правильно тебе зрозумів, ти хотів сказати, що...».

Мета: Відпрацювання техніки «активного слухання».

Вправа 2. «Аналіз невербаліки»

Завдання: Визначте, про що свідчать такі жести:

1. Схрещені руки на грудях та нахилена вперед голова (_____)
2. Потирання підборіддя під час розмови (_____)
3. Уникнення прямого візуального контакту (_____)

Вправа 3. «Я-висловлювання» (Вихід з конфлікту)

Завдання: Перетворіть «Ти-висловлювання» на конструктивне «Я-висловлювання».

- *Приклад:* «Ти завжди перебиваєш мене!» «Мені неприємно, коли мене перебивають, бо я втрачаю думку. Будь ласка, дай мені договорити».
1. «Ти ніколи не здаєш звіти вчасно!» (_____)
  2. «Ти знову забув про моє прохання!» (_____)

9. Підведення підсумків заняття

1. Система знаків, яка є засобом спілкування в суспільстві — це: а) Мовлення; б) Мова; в) Мислення.

2. Психологічний процес використання мови індивідом для передачі думок: а) Мовлення; б) Комунікація; в) Текст.

3. Як називається спілкування за допомогою слів? а) Невербальне; б) Вербальне; в) Візуальне.

4. Сторона спілкування, що полягає в обміні інформацією: а) Інтерактивна; б) Перцептивна; в) Комунікативна.

5. Сторона спілкування, що забезпечує сприйняття та розуміння іншої людини: а) Перцептивна; б) Комунікативна; в) Інтерактивна.

6. До невербальних засобів спілкування належать: а) Слова та речення; б) Жести та міміка; в) Письмові звіти.

- 7. Проксеміка** — це галузь психології, що вивчає: а) Жести; б) Дистанцію між співрозмовниками; в) Інтенацію.
- 8. Бар'єр спілкування, пов'язаний з різним трактуванням сенсу слів:** а) Логічний; б) Семантичний; в) Соціальний.
- 9. Який вид мовлення є початковим етапом планування висловлювання?** а) Усне; б) Письмове; в) Внутрішнє.
- 10. Ефект "першого враження" належить до якої сторони спілкування?** а) Комунікативної; б) Перцептивної; в) Інтерактивної.
- 11. Яка дистанція в спілкуванні вважається "інтимною"?** а) 0-45 см; б) 45-120 см; в) понад 3 метри.
- 12. Активне слухання передбачає:** а) Мовчання протягом всієї розмови; б) Уточнення та перефразування; в) Постійні суперечки.
- 13. Як називається процес приписування причин поведінки іншої людини?** а) Рефлексія; б) Каузальна атрибуція; в) Ідентифікація.
- 14. Вид мовлення, що характеризується відсутністю звукового оформлення та стислістю:** а) Монолог; б) Внутрішнє мовлення; в) Діалог.
- 15. Жести-ілюстратори використовуються для:** а) Заміни слів; б) Посилення змісту сказаного; в) Вираження страху.
- 16. Який стиль спілкування характеризується тиском та ігноруванням інтересів партнера?** а) Демократичний; б) Авторитарний; в) Ліберальний.
- 17. Здатність людини співпереживати емоціям іншого — це:** а) Апатія; б) Емпатія; в) Симпатія.
- 18. Спілкування, мета якого — отримати вигоду від партнера, використовуючи його:** а) Ділове; б) Маніпулятивне; в) Світське.
- 19. Форма усного мовлення між двома чи більше особами:** а) Монолог; б) Діалог; в) Декламація.
- 20. Усвідомлення того, як мене сприймає партнер по спілкуванню — це:** а) Рефлексія; б) Стереотипізація; в) Ідентифікація.

Ключі до тесту: 1-б, 2-а, 3-б, 4-в, 5-а, 6-б, 7-б, 8-б, 9-в, 10-б, 11-а, 12-б, 13-б, 14-б, 15-б, 16-б, 17-б, 18-б, 19-б, 20-а.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 5

Тема: Індивідуальні особливості міжособистісного спілкування.

Міжособистісне розуміння

Мета заняття:

- 1) **Навчальна:** розкрити вплив індивідуально-психологічних властивостей (темпераменту, характеру, установок) на стиль спілкування; вивчити механізми міжособистісного сприйняття (ідентифікація, емпатія, рефлексія).
- 2) **Розвивальна:** формувати навички психологічного аналізу поведінки партнера по спілкуванню; розвивати здатність до емпатії та подолання стереотипів у сприйнятті інших людей.
- 3) **Виховна:** виховувати толерантність до індивідуальних відмінностей оточуючих та відповідальність за якість міжособистісного порозуміння.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.

2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,

3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Механізми міжособистісного розуміння

Щоб одна людина зрозуміла іншу, психіка використовує такі «інструменти»:

- **Ідентифікація** — уподібнення себе іншій людині (спроба стати на її місце).
- **Емпатія** — емоційне співпереживання почуттям іншого.
- **Рефлексія** — усвідомлення того, як мене сприймає партнер по спілкуванню («Я знаю, що він думає, ніби я злюся»).
- **Каузальна атрибуція** — приписування іншому причин його поведінки за браком реальної інформації.

2. Фактори, що заважають розумінню (Ефекти сприймання)

- **Ефект ореола:** загальне враження про людину (позитивне чи негативне) впливає на оцінку її окремих якостей.
- **Ефект новизни:** останній отриманій інформації надається більша вага.
- **Стереотипізація:** сприйняття людини через приналежність до певної групи (вікової, професійної, етнічної).

3. Темперамент у спілкуванні

Індивідуальний стиль спілкування часто залежить від нервової системи:

- *Сангвінік:* легкість у встановленні контактів, але можлива поверховість.
- *Холерик:* висока активність, емоційність, схильність до конфліктів.
- *Флегматик:* спокій, послідовність, повільність у реагуванні.
- *Меланхолік:* висока чутливість, потреба в делікатності, швидка втомлюваність від спілкування.

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;

- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

Вправа 1. «Психологічна дзеркальність» (Розвиток рефлексії)

Завдання: Студенти працюють у парах. Протягом 3 хвилин обговорюють нейтральну тему. Потім кожен має написати три прикметники:

1. Якими вони бачили себе під час розмови.
2. Якими, на їхню думку, їх бачив партнер. **Порівняння:** Студенти діляться результатами та з'ясовують рівень збігу (точність рефлексії).

Вправа 2. Кейс «Атрибуція помилки»

Ситуація: Ваш колега запізнився на важливу зустріч на 15 хвилин.

- **Завдання:** Напишіть два варіанти пояснення:
  1. Виходячи з *особистісної атрибуції* (звинувачення характеру);
  2. Виходячи з *обставинної атрибуції* (врахування зовнішніх факторів).
- **Обговорення:** Чому ми частіше звинувачуємо характер інших, але власні помилки виправдовуємо обставинами?

Вправа 3. «Робота зі стереотипом»

Завдання: Викладач називає категорію: «програміст», «багатодітна мати», «директор банку», «байкер». Студенти мають швидко записати 2-3 асоціації.
Аналіз: Наскільки ці образи є шаблонними і як вони завадять побачити реальну особистість при зустрічі?

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

1. Процес уподібнення себе до іншого з метою його розуміння — це: а) Рефлексія; б) Ідентифікація; в) Стереотипізація.
2. Емоційне відгукування на переживання іншої людини називається: а) Емпатія; б) Апатія; в) Атрибуція.

- 3. Здатність людини уявляти те, як вона сприймається партнером по спілкуванню:** а) Емпатія; б) Самопізнання; в) Рефлексія.
- 4. Приписування людині рис, виходячи з її приналежності до певної групи:** а) Ефект новизни; б) Стереотипізація; в) Ефект ореола.
- 5. Ефект, при якому початкова інформація про незнайому людину домінує над наступною:** а) Ефект первинності; б) Ефект проєкції; в) Ефект бумеранга.
- 6. Який тип темпераменту характеризується найбільшою конфліктністю в спілкуванні?** а) Флегматик; б) Холерик; в) Сангвінік.
- 7. Каузальна атрибуція — це:** а) Розуміння мотивів; б) Приписування причин поведінки; в) Оцінка зовнішності.
- 8. Стійка схильність сприймати події певним чином називається:** а) Установка; б) Звичка; в) Характер.
- 9. Яка сторона спілкування відповідає за міжособистісне сприймання?** а) Комуникативна; б) Інтерактивна; в) Перцептивна.
- 10. Упередженість — це приклад:** а) Психологічного бар'єру; б) Стилю мовлення; в) Комуникативної мережі.
- 11. Перенесення власних небажаних якостей на іншу людину — це:** а) Ідентифікація; б) Проєкція; в) Рефлексія.
- 12. Яка дистанція вважається соціальною (для ділових розмов)?** а) 0-45 см; б) 1.2-3.5 м; в) понад 5 м.
- 13. Для успішного розуміння партнера найважливішим є:** а) Мати високий IQ; б) Розвинена емпатія; в) Вміння швидко говорити.
- 14. Психологічна позиція «Зверху» в спілкуванні характерна для:** а) Демократичного стилю; б) Авторитарного стилю; в) Ліберального стилю.
- 15. Що таке "соціальна перцепція"?** а) Передача звуків; б) Сприймання соціальних об'єктів; в) Організація праці.
- 16. Який ефект спрацьовує, коли ми вважаємо красиву людину автоматично розумною?** а) Ефект ореола; б) Ефект новизни; в) Ефект ролі.
- 17. Стиль спілкування, спрямований на спільний пошук істини:** а) Конфліктний; б) Діалогічний; в) Монологічний.
- 18. Бар'єр, викликаний неприязню до особистості партнера:** а) Фонетичний; б) Семантичний; в) Відносин (емоційний).
- 19. Потреба в самотності після довгого спілкування найбільш притаманна:** а) Екстравертам; б) Інтровертам; в) Меланхолікам.

20. Розуміння іншого через порівняння зі своїм досвідом — це: а) Соціальне порівняння; б) Аперцепція; в) Рефлексія.

Ключі до тесту: 1-б, 2-а, 3-в, 4-б, 5-а, 6-б, 7-б, 8-а, 9-в, 10-а, 11-б, 12-б, 13-б, 14-б, 15-б, 16-а, 17-б, 18-в, 19-б, 20-б.

9. Підведення підсумків заняття

10. Завдання для самостійної роботи

Опитувальник емпатії А. Мехрабіана та Н. Епштейна.

ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕМПАТІЇ

(для самостійної роботи студентів)

Інструкція: Прочитайте кожне твердження та оцініть, наскільки воно відповідає вашій поведінці.

- Якщо ви **згодні** з твердженням, поставте знак «+» (або 1 бал).
- Якщо ви **не згодні**, поставте знак «-» (або 0 балів).

Текст опитувальника:

1. Мене засмучує, коли я бачу, що людина почувається самотньою серед людей.
2. Люди занадто сильно переймаються через дрібниці, все близько беручи до серця.
3. Я зазвичай не звертаю уваги на те, який настрій у моїх знайомих.
4. Мені стає сумно, коли я бачу, як люди плачуть від горя.
5. Мене не зворушують сцени у фільмах, де герої виявляють сильні почуття.
6. Я відчуваю душевний спокій, коли бачу, що навколо всі радіють.
7. Якщо хтось поруч зі мною нервує, я зазвичай теж починаю відчувати напругу.
8. Я рідко розумію причини, через які людина може раптово розлютитися.
9. Коли я читаю книгу, я часто відчуваю те саме, що й головний герой.
10. Я вважаю, що не варто витрачати час на співчуття стороннім людям.

ОБРОБКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Ключ до тесту

Зарахуйте по **1 балу** за відповіді «ТАК» на питання: **1, 4, 6, 7, 9**. Зарахуйте по **1 балу** за відповіді «НІ» на питання: **2, 3, 5, 8, 10**.

Підрахуйте загальну суму балів:

- **8–10 балів (Дуже високий рівень):** Ви надзвичайно чутливі до настрою оточуючих. Ви здатні глибоко співпереживати, часто сприймаючи чужий біль як свій власний.

- *Ризик*: Можливе швидке емоційне вигорання через надмірну залученість у проблеми інших.
- **5–7 балів (Середній/Нормальний рівень)**: Ви володієте здоровим рівнем емпатії. Ви розумієте почуття інших і готові допомогти, але при цьому зберігаєте емоційну дистанцію і не втрачаєте контроль над власним станом. Це оптимальний рівень для більшості професій.
- **0–4 бали (Низький рівень)**: Вам важко зрозуміти емоційні реакції людей. Ви схильні оцінювати ситуації логічно, ігноруючи почуття.
  - *Порада*: Рекомендується розвивати навички активного слухання та спостереження за невербальною поведінкою.

План практичного заняття № 6

Тема: Конфлікт. Зони комфорту. Типи поведінкових реакцій

Мета заняття:

- **Навчальна:** розкрити природу та структуру конфлікту, вивчити класифікацію зон комфорту (проксеміка) та основні стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях за моделлю Томаса-Кілманна.
- **Розвивальна:** розвивати навички саморегуляції в стресових умовах, навчити розрізняти конструктивні та деструктивні типи реакцій, формувати вміння захищати власні зони комфорту без агресії.
- **Виховна:** виховувати конфліктну компетентність, повагу до кордонів іншої людини та прагнення до пошуку компромісних рішень.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.

2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,

3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Конфлікт: поняття та структура

Конфлікт — це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій або поглядів суб'єктів взаємодії.

- *Структура:* Сторони (учасники), Предмет (через що виник), Образ ситуації (як його бачать сторони).
- *Види:* Внутрішньоособистісний, міжособистісний, міжгруповий.

2. Зони комфорту (Проксеміка за Е. Холлом)

Кожна людина має невидимі кордони, порушення яких викликає дискомфорт:

1. **Інтимна зона (15-45 см):** лише для найближчих людей.
2. **Особиста зона (45-120 см):** для дружнього спілкування.
3. **Соціальна зона (1.2-3.5 м):** для офіційних зустрічей та ділових розмов.
4. **Публічна зона (понад 3.5 м):** для виступів перед великою аудиторією.

3. Типи поведінкових реакцій у конфлікті (Сітка Томаса-Кілманна)

- **Суперництво:** «Я виграв – Ти програв». Тиск, нав'язування своєї думки.
- **Пристосування:** «Я програв – Ти виграв». Жертвування власними інтересами.
- **Уникання:** «Ніхто не виграв». Втеча від обговорення проблеми.
- **Компроміс:** «Ніхто не програв повністю». Взаємні поступки.
- **Співпраця:** «Виграш – Виграш». Пошук рішення, що задовольнить усіх.

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;

- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Вправа 1. «Експеримент із простором» (Зони комфорту)

Завдання: Студенти стають парами один навпроти одного на відстані 3 метрів. Один починає повільно підходити, а інший має сказати «Стоп!», коли відчує, що його особистий простір порушено. **Обговорення:** Чи однаковою була відстань у всіх? Що ви відчули, коли людина підійшла занадто близько (тривога, роздратування, бажання відійти)?

Вправа 2. «Визначення стратегії»

Ситуація: Два студенти мають підготувати один спільний проект, але кожен хоче використовувати свій дизайн.

- Як діятиме «Суперник»? (_____)
- Як діятиме «Пристосуванець»? (_____)
- Яке рішення приймуть «Партнери» (Співпраця)? (_____)

Вправа 3. Тест «Як я реаую на конфлікт?»

(Коротка самодіагностика) Дайте відповідь «Так» або «Ні» на запитання:

1. Я зазвичай відмовчуюся, якщо мене образили.
2. Для мене головне — довести свою правоту будь-якою ціною.
3. Я готовий поступитися, аби лише не було сварки.
4. Я намагаюся спокійно обговорити причину розбіжностей. **Аналіз:** Питання 1 — Уникання, 2 — Суперництво, 3 — Пристосування, 4 — Співпраця.

9. Підведення підсумків заняття

1. Зіткнення протилежних інтересів чи поглядів — це: а) Конфлікт; б) Дискусія; в) Конкуренція.

2. Яка дистанція вважається інтимною? а) 1.5 - 3 м; б) 15 - 45 см; в) 45 - 120 см.

- 3. Галузь психології, що вивчає просторові умови спілкування:** а) Кінесика; б) Проксеміка; в) Такесика.
- 4. Стратегія поведінки, при якій одна сторона повністю поступається іншій:** а) Компроміс; б) Пристосування; в) Уникання.
- 5. Найбільш конструктивна стратегія виходу з конфлікту:** а) Співпраця; б) Суперництво; в) Пристосування.
- 6. Що є предметом конфлікту?** а) Учасники; б) Проблема, через яку виникла суперечка; в) Наслідки.
- 7. Психологічна зона комфорту, призначена для спілкування з колегами:** а) Соціальна; б) Публічна; в) Інтимна.
- 8. Вид конфлікту, що виникає всередині особистості («хочу, але не можу»):** а) Міжособистісний; б) Внутрішньоособистісний; в) Міжгруповий.
- 9. Стратегія «Виграш – Програш» — це:** а) Суперництво; б) Компроміс; в) Співпраця.
- 10. Емоція, яка найчастіше супроводжує конфлікт:** а) Радість; б) Гнів; в) Здивування.
- 11. Відхід від відповідальності за розв'язання конфлікту — це:** а) Уникання; б) Пристосування; в) Співпраця.
- 12. Пошук рішення через взаємні поступки:** а) Співпраця; б) Компроміс; в) Уникання.
- 13. Порушення якої зони викликає фізіологічну реакцію стресу у незнайомих людей?** а) Публічної; б) Інтимної; в) Соціальної.
- 14. Як називається людина, що провокує конфлікт?** а) Модератор; б) Ініціатор; в) Конфліктоген.
- 15. Агресивна реакція на критику є прикладом:** а) Деструктивної поведінки; б) Конструктивної поведінки; в) Рефлексії.
- 16. Яка стратегія потребує найбільше часу та зусиль?** а) Суперництво; б) Співпраця; в) Уникання.
- 17. Вміння контролювати свої емоції в конфлікті — це:** а) Емпатія; б) Саморегуляція; в) Проекція.
- 18. Що таке "конфліктна ситуація"?** а) Сама сварка; б) Прихована суперечність, що передує конфлікту; в) Завершення конфлікту.
- 19. Поведінка, спрямована на залякування партнера — це:** а) Маніпуляція; б) Психологічний тиск (суперництво); в) Співпраця.
- 20. Результат конфлікту, за якого обидві сторони повністю задоволені:** а) Компроміс; б) Співпраця; в) Пристосування.

Ключі до тесту: 1-а, 2-б, 3-б, 4-б, 5-а, 6-б, 7-а, 8-б, 9-а, 10-б, 11-а, 12-б, 13-б, 14-в, 15-а, 16-б, 17-б, 18-б, 19-б, 20-б.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 7

Тема: Розвиток психіки. Свідомість. Емоційно-вольові процеси

Мета заняття:

- **Навчальна:** вивчити стадії розвитку психіки у філогенезі, розкрити структуру та функції свідомості як вищої форми психічного відображення; проаналізувати взаємозв'язок емоційних та вольових процесів.
- **Розвивальна:** розвивати навички диференціації рівнів психічного відображення (від елементарної сенсорної до свідомої діяльності), вдосконалювати вміння самоаналізу емоційних станів та вольових зусиль.
- **Виховна:** формувати науковий світогляд щодо походження психіки, виховувати культуру емоційного інтелекту та відповідальність за власні вольові рішення.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Еволюційний розвиток психіки

Психіка пройшла довгий шлях розвитку (за О.М. Леонтьєвим):

1. **Елементарна сенсорна психіка** (реагування на окремі властивості середовища).
2. **Перцептивна психіка** (відображення цілісних об'єктів).
3. **Інтелектуальна психіка** (здатність вирішувати задачі шляхом маніпулювання предметами).
4. **Свідомість** (вищий рівень, властивий лише людині, пов'язаний з мовою та працею).

2. Свідомість та її структура

Свідомість — вища, інтегруюча форма психіки, результатом якої є усвідомлення людиною навколишнього світу та самої себе.

- *Компоненти:* сукупність знань про світ, розрізнення суб'єкта та об'єкта («Я» і «Не-Я»), цілепокладання, ставлення до світу.

3. Емоційно-вольова сфера

- **Емоції** — це психічні процеси, що відображають особистісну значущість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій.
- **Воля** — свідоме регулювання людиною своєї поведінки, пов'язане з подоланням перешкод. Воля і емоції тісно пов'язані: емоції дають енергію для дії, а воля спрямовує цю енергію на мету.

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Вправа 1. Аналіз стадій розвитку психіки

Завдання: Розподіліть представників тваринного світу за рівнями розвитку психіки та обґрунтуйте відповідь:

- *Комахи (бджоли), Жаба, Шимпанзе, Собака.*
- Який із цих об'єктів здатний до «інсайту» (раптового розуміння зв'язків між предметами)?

Вправа 2. «Карта емоцій» (Робота з емоційним інтелектом)

Завдання: Оберіть будь-яку складну ситуацію з навчання (наприклад, провал на іспиті). Запишіть:

1. Яку емоцію ви відчули першою? (_____)
2. Яку фізичну реакцію вона викликала (пульс, дихання)? (_____)
3. Яке вольове зусилля допомогло вам змінити стан? (_____)

Вправа 3. Моделювання вольової дії

Завдання: Опишіть етап «боротьби мотивів» для ситуації: «Залишитися ввечері вдома готуватися до складного заліку чи піти на святкування дня народження найкращого друга».

1. Аргументи «ЗА» і «ПРОТИ».
2. Який мотив став переважаючим?
3. Яку роль тут відіграла свідомість?

9. Підведення підсумків заняття

1. Подразливість — це здатність організмів реагувати на: а) Тільки біологічно значущі впливи; б) Тільки звукові сигнали; в) Будь-які зміни середовища.

2. На якій стадії розвитку психіки з'являється здатність відображати світ у формі цілісних образів? а) Елементарна сенсорна; б) Перцептивна; в) Інтелектуальна.

3. Вищою формою розвитку психіки є: а) Інстинкт; б) Інтелект; в) Свідомість.

4. Основними факторами виникнення свідомості людини є: а) Мова та колективна праця; б) Природний відбір; в) Розвиток інстинктів.
  5. Процес усвідомлення людиною самої себе, своїх рис та вчинків — це: а) Рефлексія; б) Самосвідомість; в) Проекція.
  6. Який психічний процес виконує функцію оцінки та спонукання до дії? а) Мислення; б) Емоція; в) Сприймання.
  7. Сильна, але короткочасна емоційна реакція на критичну ситуацію: а) Настрій; б) Афект; в) Почуття.
  8. Здатність людини до саморегуляції та подолання перешкод — це: а) Темперамент; б) Воля; в) Уява.
  9. Який компонент вольової дії є завершальним? а) Прийняття рішення; б) Виконання дії; в) Постановка мети.
  10. Стан емоційної напруги, викликаний загрозою або надмірними вимогами: а) Фрустрація; б) Стрес; в) Апатія.
  11. Відчуття провини після порушення моральних норм — це приклад: а) Струсу; б) Вищого почуття; в) Інстинкту.
  12. Вольова якість, що проявляється у здатності діяти всупереч страху: а) Мужність; б) Витримка; в) Наполегливість.
  13. "Боротьба мотивів" відбувається на якому етапі вольового акту? а) Виконавчому; б) Підготовчому; в) Оціночному.
  14. Психічне відображення у формі відчуттів притаманне: а) Всім живим організмам; б) Тваринам з нервовою системою; в) Тільки людині.
  15. Що є фізіологічною основою свідомості? а) Спинний мозок; б) Кора великих півкуль головного мозку; в) Рефлекси.
  16. Яка емоція є фундаментальною і виникає при отриманні нової інформації? а) Страх; б) Інтерес; в) Радість.
  17. Стійке і всеохопне почуття, що спрямовує всю діяльність особистості: а) Настрій; б) Пристрасть; в) Ейфорія.
  18. Здатність контролювати свої імпульси та бажання — це: а) Самовладання; б) Самоспостереження; в) Самоствердження.
  19. Поняття "інсайт" пов'язане з якою стадією розвитку психіки? а) Інтелектуальною; б) Сенсорною; в) Свідомістю.
  20. Усвідомлене спонукання до діяльності — це: а) Мотив; б) Потреба; в) Рефлекс.
-

Ключі до тесту: 1-в, 2-б, 3-в, 4-а, 5-б, 6-б, 7-б, 8-б, 9-б, 10-б, 11-б, 12-а, 13-б, 14-б, 15-б, 16-б, 17-б, 18-а, 19-а, 20-а.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 8

Тема: Особистість і колектив. Психологічні особливості взаємовідносин медичних працівників між собою. Психічні якості особистості

Мета заняття:

- **Навчальна:** вивчити психологічну структуру особистості та її психічні якості (темперамент, характер, здібності); розкрити динаміку взаємовідносин у медичному колективі та принципи медичної деонтології у стосунках «колега — колега».
- **Розвивальна:** розвивати навички командної роботи, здатність до конструктивного вирішення професійних конфліктів та вміння аналізувати власні індивідуально-психологічні особливості.
- **Виховна:** формувати почуття професійної солідарності, відповідальності та етичного ставлення до колег, виховувати психологічну готовність до роботи в мультидисциплінарній команді.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Інструкції, схеми, тести завдання ділової гри, ситуаційні задачі.

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Веденко Б. Г. Естетична медицина — крок до покращення медичного обслуговування населення // Актуальні питання сучасної медицини. — Вінниця: Нова книга, 2010. — С. 244-248.

Інформаційні ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Психічні якості особистості

Особистість — це системна якість індивіда, що формується у діяльності та спілкуванні. Основними компонентами є:

- **Темперамент:** біологічна основа (швидкість реакцій, енергійність).
- **Характер:** сукупність стійких рис, що проявляються у ставленні до справи, людей та себе.
- **Спрямованість:** система мотивів, інтересів та переконань.
- **Здібності:** індивідуальні особливості, що забезпечують успіх у конкретній діяльності (наприклад, клінічне мислення).

2. Медичний колектив та його особливості

Медичний колектив — це специфічна група, об'єднана спільною метою (збереження життя та здоров'я пацієнта).

- **Горизонтальні зв'язки:** взаємодія між лікарями одного рівня або між медичними сестрами.
- **Вертикальні зв'язки:** субординація (лікар — медсестра, завідувач — підлеглий).
- **Психологічний клімат:** сукупність настроїв, думок та міжособистісних стосунків у відділенні.

3. Деонтологія відносин між медиками

Професійна етика вимагає:

- Взаємодопомоги у складних клінічних випадках.
- Недопустимості критики колеги у присутності пацієнта.
- Дотримання субординації при збереженні особистої гідності кожного члена колективу.

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти.

Після встановлення захворювання лікар і сестра хворого лікують, доглядають за ним. Формується особливий зв'язок, особливі відносини - зв'язок «лікар - сестра - хворий». У ході хвороби, на окремих її стадіях знання психології, спілкування сприяє вирішенню проблем і труднощів, пов'язаних з розвитком хвороби, веде хворого на шляху доодужання. Медична сестра працює в колективі. Одним з її професійних обов'язків є дотримання норм субординації. Сестра повинна виконувати всі вказівки лікаря і, разом з тим, повідомляти йому результати свого спостереження за хворим

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Ознайомитись, мати уявлення про:

- значення колективу для медичного працівника і для лікування пацієнтів;
- етичне оцінювання помилок в професійній діяльності медичних працівників.

Знати:

- принципи дружніх відносин в медичному колективі;
- причини сварок і пліток у медичному колективі;
- поняття корпоративної культури у колективі;
- поняття такту і безтактності у стосунках медичних працівників.

Вміти:

- пояснити значення медичного колективу для медичного працівника; • дати визначення поняттю соціально-психічного клімату в колективі;
- визначати причини виникнення конфліктів у колективі;
- класифікувати конфлікти у медичному колективі;

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

- використовувати отримані знання в практичній діяльності
- запроваджувати профілактичні заходи уникнення конфліктів;

7. Поточний контроль виконання роботи

1. Наведіть головні принципи взаємодії у медичному колективі.
2. Опишіть групи зв'язків у медичному колективі.
3. Права та обов'язки медичної сестри.
4. Корпоративна культура колективу та її принципи.
5. Методи запобігання міжособистісним конфліктам.
6. Створити план профілактики ризику виникнення конфліктів

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Ситуаційні задачі

1. Рідні хворого ставлять питання про характер захворювання, можливого прогнозу. Що повинна запропонувати медична сестра?
2. Що повинна зробити медична сестра, якщо в момент звернення родича вона не може приділити йому належної уваги?

9. Підведення підсумків заняття

1. Як ви розумієте толерантність і взаємоповагу як етичну норму взаємовідносин медичних працівників між собою?
2. Як ви розумієте правильну організацію праці й упорядковану виробничу дисципліну в медичному колективі?
3. У яких випадках між пацієнтом і медичним працівником може виникнути суто людське взаєморозуміння?
4. Які особливості роботи дільничної медичної сестри?
5. Як впливає на лікувальний процес висока етика стосунків у всіх ланках медичної структури відділення стаціонару?
6. Як ви розумієте об'єктивне самокритичне відношення медичного працівника до своєї повсякденної роботи?

7. Чи потрібно більш досвідченим медичним працівникам уникати зауважень молодшому за посадою чи професійним досвідом?
8. Чи допустимо в присутності пацієнта робити зауваження про неправильність або нераціональність дій свого колеги?
9. Які особливості взаємовідносин медичних сестер і пацієнтів у блоках інтенсивної терапії, в реанімаційних відділеннях?
10. У результаті чого, як правило, формується авторитет медичної сестри?
11. Чому ділова субординація є запорукою правильних взаємовідносин у медичному колективі?
12. Які морально-етичні підходи передбачає етична сторона субординації?
13. У чому виявляється роль ради медичних сестер в роботі з питань деонтологічного виховання молодшого медичного персоналу?
14. У чому полягає суть і значення наставництва?

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 9

Тема: Психологічні проблеми лікувального процесу та сучасної біоетики. Біоетичні проблеми в сучасній медицині

Мета заняття:

- **Навчальна:** розкрити психологічні аспекти взаємодії «лікар – пацієнт», вивчити внутрішню картину хвороби (ВКХ) та типи реакції особистості на захворювання; засвоїти основні принципи біоетики (автономія, благодіяння, справедливість) у контексті новітніх технологій.
- **Розвивальна:** формувати навички етико-психологічного аналізу складних клінічних ситуацій; розвивати здатність до повідомлення «поганих новин» та розв'язання біоетичних дилем.
- **Виховна:** виховувати гуманістичне ставлення до пацієнта, повагу до людської гідності та дотримання принципів медичної деонтології в умовах стрімкого прогресу медицини.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Психологія лікувального процесу

Лікувальний процес — це не лише технічне втручання, а й психологічна взаємодія.

- **Внутрішня картина хвороби (ВКХ):** суб'єктивне ставлення пацієнта до свого стану (чуттєвий, емоційний та інтелектуальний рівні).
- **Комплаєнс (compliance):** рівень згоди та готовності пацієнта виконувати призначення лікаря.
- **Ефект плацебо та ноцебо:** роль навіювання та очікувань пацієнта в результаті лікування.

2. Основні принципи біоетики

Біоетика — це наука про моральне ставлення до всього живого. Основні постулати:

1. **Принцип автономії:** право пацієнта на самовизначення та добровільну інформовану згоду.
2. **Принцип "не зашкодь":** мінімізація ризиків та болю.
3. **Принцип справедливості:** рівний доступ до медичних ресурсів.
4. **Конфіденційність:** збереження лікарської таємниці.

3. Сучасні біоетичні проблеми

- Еутаназія та паліативна допомога.
- Репродуктивні технології (суррогатне материнство, ЕКЗ).
- Генетичне редагування та клонування.
- Трансплантологія (критерії смерті мозку та етика донорства).

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Вправа 1. Аналіз типів реакції на хворобу

Завдання: Визначте тип ставлення до хвороби за описом:

1. Пацієнт активно шукає нову інформацію, чітко дотримується режиму, адекватно оцінює стан. (_____)
2. Пацієнт вимагає надмірної уваги, перебільшує страждання, "втікає у хворобу". (_____)
3. Пацієнт заперечує наявність симптомів, ігнорує призначення лікаря, вважає себе здоровим. (_____) (*Варіанти: Гармонійний, Іпохондричний, Анозогностичний*).

Вправа 2. Кейс "Інформована згода"

Ситуація: Пацієнту потрібна термінова операція. Він перебуває у свідомості, але через сильний стрес відмовляється від втручання, хоча без нього ризик смерті становить 90%.

- **Завдання:** Як має вчинити лікар з точки зору біоетики? Які психологічні прийоми переконання можна використати, не порушуючи принцип автономії особистості?

Вправа 3. Дебати "Редагування геному"

Завдання: Розділіть групу на "Оптимістів" (за прогрес та лікування спадкових хвороб) та "Скептиків" (проти створення "дизайнерських дітей" та загрози генетичної нерівності).

- Сформулюйте по 3 аргументи з точки зору етики.

9. Підведення підсумків заняття

1. Сукупність уявлень пацієнта про своє захворювання називається: а) Діагноз; б) Внутрішня картина хвороби; в) Прогноз.

- 2. Усвідомлена згода пацієнта на медичне втручання після пояснення ризиків — це:** а) Патернізм; б) Інформована згода; в) Комплаєнс.
- 3. Ятригенія — це:** а) Психічна травма, спричинена діями чи словами медика; б) Спадкове захворювання; в) Швидке одужання.
- 4. Принцип "не зашкодь" у біоетиці називається:** а) Бенефіційність; б) Нон-малефіційність; в) Автономія.
- 5. Ефект "плацебо" базується на:** а) Хімічній дії ліків; б) Психологічному навіюванні та вірі пацієнта; в) Помилці діагностики.
- 6. Навмисне прискорення смерті невиліковно хворого пацієнта за його бажанням:** а) Паліативна допомога; б) Еутаназія; в) Реанімація.
- 7. Тип стосунків "лікар – пацієнт", де лікар бере на себе роль суворого батька:** а) Партнерський; б) Патерністський; в) Колегіальний.
- 8. Збереження інформації про діагноз пацієнта від сторонніх осіб — це принцип:** а) Справедливості; б) Конфіденційності; в) Благодіяння.
- 9. Паліативна медицина спрямована на:** а) Повне одужання; б) Покращення якості життя невиліковних хворих; в) Експериментальне лікування.
- 10. "Золоте правило" біоетики щодо трансплантації органів:** а) Продаж органів дозволено; б) Добровільність та безоплатність донорства; в) Пріоритет багатим пацієнтам.
- 11. Психологічний стан "втечі у хворобу" характерний для:** а) Егоцентричного типу ВКХ; б) Анозогностичного типу; в) Гармонійного типу.
- 12. Хто є засновником терміну "Біоетика"?** а) Гіппократ; б) Ван Ренсселер Поттер; в) Зигмунд Фрейд.
- 13. Повідомлення діагнозу про смертельну хворобу вимагає від лікаря:** а) Максимальної сухості фактів; б) Емпатії та психологічної підтримки; в) Приховування істини до останнього.
- 14. Який принцип біоетики порушується при примусовому лікуванні психічно здорової людини?** а) Справедливості; б) Автономії; в) Благодіяння.
- 15. Психологічна реакція пацієнта, при якій він ігнорує хворобу і веде звичний спосіб життя:** а) Анозогнозія; б) Меланхолія; в) Фобія.
- 16. Який документ є основою сучасної міжнародної біоетики?** а) Гельсінська декларація; б) Кодекс Хаммурапі; в) Статут ООН.
- 17. Процес обговорення етичних проблем у лікарні здійснює:** а) Суд; б) Етичний комітет; в) Поліція.
- 18. Допомога пацієнту у стані термінальної стадії хвороби називається:** а) Хоспісна допомога; б) Інтенсивна терапія; в) Профілактика.

19. Біоетична проблема "суррогатного материнства" найчастіше пов'язана з: а) Комерціалізацією народження дитини; б) Технічною складністю; в) Відсутністю ліків.

20. Психологічний бар'єр між лікарем і пацієнтом може виникнути через: а) Використання надто складної термінології; б) Високу емпатію лікаря; в) Ефективне лікування.

Ключі до тесту: 1-б, 2-б, 3-а, 4-б, 5-б, 6-б, 7-б, 8-б, 9-б, 10-б, 11-а, 12-б, 13-б, 14-б, 15-а, 16-а, 17-б, 18-а, 19-а, 20-а.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 10

Тема: Особливості психологічного спілкування з пацієнтами в паліативній медицині та в надзвичайних ситуаціях

Мета заняття:

- **Навчальна:** опанувати алгоритми професійної комунікації з невиліковно хворими пацієнтами та постраждалими в НС; вивчити етапи переживання горя (за Е. Кюблер-Росс) та методи психологічної декомпресії.
- **Розвивальна:** розвивати навички активного та емпатійного слухання в умовах дефіциту часу (НС) або тривалого супроводу (паліатив); навчити технікам повідомлення «поганих новин» та заспокоєння людей у стані гострого стресу.
- **Виховна:** виховувати етичну стійкість, толерантність до страждань, гуманізм та здатність до самозбереження професійного психічного здоров'я (профілактика вторинної травматизації).

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Паліативна комунікація

Паліативна допомога спрямована не на виліковування, а на якість життя. Спілкування тут є терапевтичним інструментом.

- **Етапи прийняття хвороби:** Заперечення Гнів Торг Депресія Прийняття.
- **Алгоритм SPIKES:** (Setting up, Perception, Invitation, Knowledge, Emotions, Strategy) — світовий стандарт повідомлення тяжких діагнозів.

2. Психологічна допомога в надзвичайних ситуаціях (НС)

У зоні НС людина перебуває в стані гострої реакції на стрес (ГРС).

- **Принципи:** лаконічність, спокійний тон, чіткі інструкції.
- **Стани, що потребують втручання:** істерика, паніка, агресія, апатія (ступор).
- **Правило "Тут і зараз":** заземлення потерпілого, фокус на фізичній безпеці.

3. Психогігієна медика

Робота в таких умовах веде до емоційного виснаження. Важливо використовувати техніки "дефізінгу" (обговорення ситуації одразу після події) та "дебрифінгу".

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

Вправа 1. Алгоритм SPIKES у дії

Завдання: Студенти працюють у трійках: «Лікар», «Пацієнт», «Спостерігач».

- **Ситуація:** Повідомити пацієнту, що хіміотерапія більше не дає результатів і ми переходимо до симптоматичного лікування.
- **Мета:** Відпрацювати кроки «Е» (Empathy — Емпатія) та «S» (Strategy — Стратегія).

Вправа 2. Робота з гострою реакцією на стрес (НС)

Завдання: Визначте першочергову дію медика:

1. **Потерпілий у стані істерики:** (____) — *Вивести свідків, говорити короткими фразами.*
2. **Потерпілий у стані апатії/ступору:** (____) — *Розтирати мочки вух, намагатися встановити зоровий контакт, дати воду.*
3. **Потерпілий у стані рухового збудження:** (____) — *Обмежити рух, не дати травмувати себе.*

Вправа 3. Вправа «Коло заземлення» (5-4-3-2-1)

Завдання: Техніка для стабілізації пацієнта в паніці. Попросіть людину назвати:

- 5 речей, які вона бачить.
- 4 речі, до яких може доторкнутися.
- 3 звуки, які чує.
- 2 запахи.
- 1 смак (або одну свою позитивну рису).

9. Підведення підсумків заняття

1. Головна мета спілкування в паліативній медицині: а) Переконати пацієнта, що він одужає; б) Підтримка якості життя та зменшення страждань; в) Отримання згоди на експерименти.

2. Перша стадія прийняття смертельної хвороби за Кюблер-Росс: а) Гнів; б) Депресія; в) Заперечення.

- 3. Що означає крок "P" (Perception) в алгоритмі SPIKES?** а) Перевірка того, що пацієнт уже знає про свій стан; б) Подача надії; в) Виписка рецепта.
- 4. Який стан у надзвичайній ситуації є "заразним" для натовпу?** а) Ступор; б) Паніка; в) Депресія.
- 5. При спілкуванні з пацієнтом, що перебуває в стані гніву, лікар повинен:** а) Сперечатися у відповідь; б) Дати виговоритися, не приймаючи образи на свій рахунок; в) Ігнорувати пацієнта.
- 6. Техніка "активного слухання" в паліативі включає:** а) Перебивання для уточнення анамнезу; б) Використання пауз та невербальну підтримку; в) Постійне говоріння лікаря.
- 7. Чи можна давати пацієнту в НС неправдиву надію («Все буде добре», якщо це не так)?** а) Так, щоб заспокоїти; б) Ні, це підриває довіру та заважає прийняттю реальності; в) Тільки за вказівкою керівництва.
- 8. Яка дистанція є оптимальною при розмові з паліативним хворим?** а) Соціальна (2 метри); б) На рівні очей пацієнта, особиста зона; в) З порогу палати.
- 9. Стан людини в НС, що характеризується відсутністю реакції на зовнішні подразники:** а) Ступор; б) Агресія; в) Стенічна реакція.
- 10. "Ефект присутності" в паліативній медицині — це:** а) Цілодобове чергування лікаря; б) Готовність бути поруч і слухати, навіть якщо не можна нічого змінити; в) Залучення багатьох родичів.
- 11. При повідомленні поганих новин найважливішим невербальним чинником є:** а) Швидкість мовлення; б) Зоровий контакт та спокійна інтонація; в) Яскраве освітлення.
- 12. Що таке "вторинна травматизація" медика?** а) Фізична травма під час НС; б) Психологічна травма через постійне спостереження за стражданнями інших; в) Повторне зараження.
- 13. На стадії "Торгу" пацієнт зазвичай:** а) Звинувачує лікарів; б) Намагається "домовитися" з Богом чи долею про відстрочку; в) Відмовляється від лікування.
- 14. Який жест може заспокоїти пацієнта в НС (якщо це доречно)?** а) Тримання за руку або дотик до плеча; б) Махання руками перед обличчям; в) Схрещування рук на грудях.
- 15. Під час паніки натовпу в НС голос команди повинен бути:** а) Високим і пронизливим; б) Низьким, чітким та впевненим; в) Тихим.
- 16. Хоспіс — це установа для:** а) Лікування хронічних хворих; б) Надання допомоги в термінальній стадії життя; в) Реабілітації після НС.
- 17. Вербальна підтримка "Я розумію, як вам зараз важко" — це прояв:** а) Ідентифікації; б) Емпатії; в) Проекції.
- 18. Як діяти при істеричі постраждалого в НС?** а) Дати ляпаса; б) Вивести глядачів і залишити людину в спокої на хвилину; в) Почати кричати гучніше.

19. Метод повідомлення інформації "дозовано" потрібен для: а) Економії часу лікаря;
б) Щоб не перевантажити психіку пацієнта шоковою інформацією; в) Приховування правди.

20. Колективне обговорення стресової події медиками одразу після завершення роботи — це: а) Дефізінг; б) Коференція; в) П'ятихвилинка.

Ключі до тесту: 1-б, 2-в, 3-а, 4-б, 5-б, 6-б, 7-б, 8-б, 9-а, 10-б, 11-б, 12-б, 13-б, 14-а, 15-б, 16-б, 17-б, 18-б, 19-б, 20-а.

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 11

Тема: Основні принципи та поняття про медичну етику та деонтологію. Професійна поведінка медичної сестри

Мета заняття:

- **Навчальна:** засвоїти фундаментальні принципи медичної етики та деонтології; вивчити зміст професійного кодексу медичної сестри; опанувати правила медичного етикету та стандарти професійної поведінки.
- **Розвивальна:** розвивати навички етичного мислення та аналізу професійних ситуацій; формувати вміння дотримуватися лікарської таємниці та вибудовувати довірливі відносини з пацієнтом.
- **Виховна:** виховувати почуття обов'язку, гуманність, милосердя, відповідальність за результати своєї праці та повагу до честі й гідності пацієнта.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання:

Інструкції, схеми, тести, завдання ділової гри, ситуаційні задачі.

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні

ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Визначення базових понять

- Медична етика — наука про моральні засади діяльності медичних працівників, їхні права та обов'язки перед суспільством і пацієнтами.
- Медична деонтологія — сукупність етичних норм і принципів поведінки медиків, які спрямовані на створення оптимальних умов лікування (вчення про професійний обов'язок).
- Біоетика — поєднання медико-біологічних знань та людських цінностей.

2. Принципи професійної поведінки медичної сестри

Медична сестра — це не лише виконавець маніпуляцій, а й партнер пацієнта.

Ключові аспекти:

1. Гуманність: ставлення до пацієнта як до найвищої цінності.
2. Професійна компетентність: постійне вдосконалення знань і навичок.
3. Лікарська таємниця: нерозголошення інформації про стан здоров'я пацієнта третім особам (крім випадків, передбачених законом).
4. Стриманість та терпіння: контроль емоцій навіть у стресових ситуаціях.

3. Складові деонтології

- Відносини «медсестра — пацієнт» (повага, емпатія).
- Відносини «медсестра — родичі пацієнта» (тактовність, інформаційна безпека).
- Відносини «медсестра — лікар» (субординація, взаємовиручка).
- Відносини «медсестра — колега» (коректність, солідарність).

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

Ефективність лікування і догляду за пацієнтами визначають не лише рівень суто професійних знань та умінь медичних працівників. Моральні якості медичної сестри мають не менше значення в її діяльності. Підготовка сестринського персоналу потребує особливої уваги до етичних і психологічних аспектів лікувальної діяльності, оскільки в основі роботи медичної сестри лежить гуманний характер взаємовідносин з пацієнтом, здатність проявляти турботу про нього, а не тільки виконання медичних процедур.

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

- клятву Флоренс Найтінгейл;
- Етичний кодекс Міжнародної ради медичних сестер.

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;
- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

- використовувати отримані знання в практичній діяльності;
- організовувати спілкування з пацієнтом з урахуванням норм професійної етики

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття.

7. Поточний контроль виконання роботи

- Дайте визначення поняття «медична етика».
- Які моральні риси мають бути характерними для медпрацівників?
- Як ви розумієте поняття «обов'язок медпрацівника»?
- Поясніть термін «деонтологія».
- Перерахуйте права пацієнта.
- Розкажіть про етичні норми поведінки медичної сестри в колективі медпрацівників.
- Дайте визначення: "пацієнт", "проблеми пацієнта", "ятрогенія", "емпатія", "субординація".
- Які основні етико-деонтологічні завдання медичної сестри?

8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок

1. Сформулюйте основні принципи етики і деонтології.
2. Назвіть етико-правові аспекти дотримання медичною сестрою прав пацієнтів.

3. Проаналізуйте моральні орієнтири професійної діяльності медичної сестри, виражені в Етичному кодексі медичних сестер.

4. Опишіть професійну поведінку медичної сестри та її регулювання

9. Підведення підсумків заняття

Ситуаційні задачі

1. Медична сестра сказала лікареві в присутності пацієнтки, що стан останньої погіршився після введення ліків. Пацієнтка категорично відмовилася від призначених лікарем ін'єкцій. Як повинна була вчинити медична сестра?

2. У терапевтичне відділення доставлено пацієнта, хворого на пневмонію, у якого було марення, стурбованість, він намагався встати, кудись іти. Лікар доручив одній із чергових сестер постійно бути біля б хворого. Пацієнт заснув, і медична сестра залишила свій пост. Через 20 хв пацієнта не було ні в палаті, ні у відділенні. Його вдалося розшукати на подвір'ї лікарні в тяжкому стані. Як ви оцінюєте поведінку медичної сестри?

3. Син пацієнтки, госпіталізованої в клініку в нічний час з приводу гіпертонічного кризу, попросив дозволу залишитися з матір'ю для догляду за нею. Чергова медична сестра відмовила, поставивши вимогу покинути відділення. Виникла конфліктна ситуація. Чи правильні дії медичної сестри?

10. Завдання для самостійної роботи

План практичного заняття № 12

Тема: Психологічні основи спілкування медичної сестри й пацієнта. Збереження професійної таємниці та інформування пацієнта.

Мета заняття:

- **Навчальна:** вивчити психологічні типи пацієнтів та особливості комунікації з ними; засвоїти правові та етичні аспекти збереження медичної таємниці; опанувати правила надання пацієнту інформації про його стан здоров'я.
- **Розвивальна:** розвивати навички активного слухання, емпатії та професійної витримки; формувати вміння розпізнавати психологічні бар'єри у спілкуванні та ефективно їх долати.
- **Виховна:** виховувати відповідальність за нерозголошення конфіденційної інформації, повагу до прав пацієнта та професійну чесність.

Загальні компетентності:

ЗК. 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні компетентності:

СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

Результати навчання: РН. 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

Дидактичні засоби навчання: Інструкції, схеми, тести, завдання ділової гри.

Література:

Основна:

1. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.:ВД „Професіонал”, 2004.
2. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська,
3. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.

Додаткова: __ . Психологія: Підручник /Ю.Л.Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофімова.– 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 2000.

Інформаційні ресурси: _____

Структура заняття

Кількість годин - 2 год.

1. Організаційна частина заняття

1. Моделі спілкування "Медсестра — Пацієнт"

Ефективність лікування на 50% залежить від психологічного контакту.

Виділяють такі моделі:

- **Технічна:** медсестра бачить у пацієнті лише "об'єкт" для маніпуляцій.
- **Сакральна (патерністська):** медсестра як "опікун", що приймає всі рішення за пацієнта.
- **Колегіальна (партнерська):** пацієнт і медсестра спільно діють заради одужання. Це сучасний стандарт.

2. Професійна таємниця

Медична таємниця включає: сам факт звернення до лікарні, діагноз, методи лікування, прогноз та особисті подробиці життя пацієнта.

- **Кому не можна розголошувати:** колегам, що не беруть участі в лікуванні, родичам (без згоди пацієнта), стороннім особам.
- **Винятки:** загроза поширення інфекцій, підозра на насильницькі дії, запит суду/поліції у випадках, передбачених законом.

3. Інформування пацієнта

Згідно із законодавством, пацієнт має право на повну та достовірну інформацію.

- **Медсестра має право:** розповідати про порядок виконання маніпуляцій, підготовку до аналізів, режим дня.
- **Медсестра НЕ має права:** повідомляти остаточний діагноз або прогноз життя (це прерогатива лікаря).

2. Повідомлення теми, мети заняття

3. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти і контроль вихідного рівня знань

4. Мотивація навчальної діяльності здобувача освіти

5. Інструктаж з техніки безпеки

- Уважно вивчити зміст і порядок виконання роботи, а також безпечні прийоми її виконання;
- підготувати до роботи робоче місце, прибрати сторонні предмети;

- перевірити наявність необхідних інструментів;
- переконатися у відсутності видимих пошкоджень на робочому місці.

6. Зміст основної частини заняття (перелік практичних навичок):

Формування вмінь і навичок, набуття ЗК, ФК, РН здобувачів освіти: алгоритми, нормативні вимоги ОПП спеціальності (закріплення вмінь і навичок, перевірка вмінь і навичок). Інструкція практичного заняття

7. Поточний контроль виконання роботи

1. Що таке "контакт масок"?
2. Які види спілкування Ви знаєте?
3. Чим відрізняється формально-рольове спілкування від ділового спілкування?
4. Якими якостями характеру та особистості повинна володіти медична сестра?
5. В чому полягає роль медсестри в спілкуванні з пацієнтом?
8. Узагальнення та систематизація вмінь та навичок
  1. Довірливі стосунки між медсестрою та пацієнтом називаються: а) Комплаєнс; б) Рапорт; в) Конфлікт.
  2. Чи є професійною таємницею сам факт перебування людини у психіатричній лікарні? а) Так; б) Ні; в) Тільки за бажанням головного лікаря.
  3. Повідомлення пацієнту діагнозу — це професійний обов'язок: а) Медичної сестри; б) Лікаря; в) Санітарки.
  4. "Вербальне спілкування" — це обмін інформацією за допомогою: а) Жестів; б) Слів; в) Погляду.
  5. Емпатія — це: а) Байдужість; б) Здатність до співпереживання; в) Вміння маніпулювати.
  6. Якщо пацієнт відмовляється від процедури, медсестра повинна: а) Змусити силою; б) З'ясувати причину відмови та повідомити лікаря; в) Ігнорувати.
  7. Професійна таємниця зберігається: а) До моменту виписки; б) Довічно; в) 10 років.
  8. Психологічний бар'єр "некомпетентності" виникає, коли: а) Медсестра використовує надто багато складних термінів; б) У палаті занадто шумно; в) Пацієнт не чує.

- 9. Чи можна обговорювати стан пацієнта в ліфті з колегою?** а) Так; б) Ні (це порушення конфіденційності); в) Тільки якщо в ліфті немає пацієнтів.
- 10. "Я-повідомлення" у спілкуванні допомагають:** а) Звинуватити пацієнта; б) Висловити свої почуття конструктивно; в) Приховати помилку.
- 11. Надання інформації пацієнту про підготовку до УЗД — це функція:** а) Лікаря; б) Медичної сестри; в) Реєстратури.
- 12. Ефект "першого враження" формується протягом:** а) Перших 30-60 секунд; б) Однієї години; в) Дня.
- 13. Надання інформації про стан здоров'я дитини віком до 14 років здійснюється:** а) Тільки дитині; б) Батькам або законним представникам; в) Вчителям.
- 14. Психологічна дистанція під час розмови з пацієнтом має бути:** а) 0-15 см; б) 45-120 см (особиста зона); в) 3 метри.
- 15. Медсестра повинна звертатися до пацієнта:** а) На "Ти"; б) По номеру палати; в) На "Ви", по імені та по батькові.
- 16. Ятригенія — це:** а) Тип ліків; б) Хвороба, спричинена помилковими діями медика; в) Вид бактерій.
- 17. Інформована згода пацієнта має бути:** а) Тільки усною; б) Добровільною та усвідомленою; в) Примусовою.
- 18. Якщо пацієнт виявляє агресію, медсестрі варто:** а) Кричати у відповідь; б) Говорити тихим, спокійним голосом; в) Викликати поліцію без попередження.
- 19. Медсестра розкрила тасмницю пацієнта сусідам. Це тягне за собою:** а) Тільки моральний осуд; б) Дисциплінарну або кримінальну відповідальність; в) Нічого.
- 20. Уміння слухати пацієнта, не перебиваючи — це техніка:** а) Рефлексивного слухання; б) Пасивного слухання; в) Маніпуляції.

Ключі до тесту: 1-б, 2-а, 3-б, 4-б, 5-б, 6-б, 7-б, 8-а, 9-б, 10-б, 11-б, 12-а, 13-б, 14-б, 15-в, 16-б, 17-б, 18-б, 19-б, 20-а.

9. Підведення підсумків заняття

Вправа 1. Психологічні типи пацієнтів

Завдання: Складіть коротку пораду, як спілкуватися з пацієнтами таких типів:

Тривожний: (____) — **Порада:** Надавати чіткі інструкції, спокійно повторювати інформацію.

Агресивний: (____) — Порада: Зберігати спокій, не вступати в суперечку, виявити джерело невдоволення.

Демонстративний (істеричний): (____) — Порада: Вислухати, але не підігравати надмірним скаргам, тримати професійну дистанцію.

Вправа 2. Рольова гра «Телефонний дзвінок»

Ситуація: Ви — медична сестра відділення. Телефонує людина, яка представляється колегою пацієнта, і запитує: «Чому Микола Іванович у вас лежить? Йому вже краще? Бо нам треба знати, чи шукати йому заміну на роботі». Завдання: Сформулюйте відповідь, яка не образить людину, але надійно збереже медичну таємницю.

Вправа 3. Кейс «Право на правду»

Ситуація: Пацієнт запитує медсестру під час крапельниці: «Сестричко, скажіть чесно, у мене рак? Лікар каже, що все добре, але я бачу, які мені препарати колять». Завдання: Оберіть правильну стратегію поведінки: а) Сказати правду, бо пацієнт має право знати. б) Збрехати, що це просто вітаміни. в) Сказати: «Я розумію вашу стурбованість, але діагноз та план лікування обговорює лише лікар. Давайте я покличу його, щоб ви могли отримати відповіді на всі запитання». Обґрунтуйте вибір.

10. Завдання для самостійної роботи

Викладач _____ **Аліна ГОЛОВАТА**